

■ Louise Bourgeois, *Cell Choisy*, 1990-1993
[© Peter Bellamy]

greerd waren. Abstractie was echter niet aan Bourgeois besteed. Voor haar was de inhoud altijd belangrijker dan de stijl. Dat ze in haar kunst bovendien de mannen expliciet op de korrel nam, was ook niet bevorderlijk voor haar inlijving in het circuit. Het hoeft ons niet te verwonderen dat haar werk dus weinig aandacht kreeg.

Tussen 1953 en 1978 kreeg Bourgeois slechts vier tentoonstellingen en pas in 1982 haar eerste retrospectieve. Deze was een revelatie voor het jonge artistieke volkje dat het cultiveren van de pure vorm voor bekeken hield en weer plaats wilde ruimen voor persoonlijke verhalen en verbeelding. Plots dook daar een vrouw op die in haar eentje de uitgang uit de klem van de abstractie gevonden had, los van de popart of het hyperrealisme. Een bejaarde dame bovendien die onvermoeibaar experimenteerde met materialen en vormen om de beschadigde plekken van haar leven te herstellen met helende herinneringen. Want ondanks de rode draad doorheen haar oeuvre bleef Bourgeois zichzelf steeds vernieuwen en kwam ze op eigen houtje terwijl ze naar haar eigen gevoel luisterde uit bij het soort kunst dat er aan het einde van het millennium toe deed. Ze werd dan ook terecht een 'grand old lady' van de twintigste eeuw.

ARCHITECTUUR

■ De verstilde architectuur van Vincent Van Duysen

Jan Storms

Vincent Van Duysen (°1962) studeerde architectuur aan het Sint-Lucasinstituut te Gent. Na een stage in Milaan richtte hij in 1990 zijn eigen studio op. Opmerkelijk is de veelzijdigheid van zijn ontwerpdrachten. Naast woningen, kantoren en winkelinrichtingen ontwerpt hij meubels en 'designobjecten' voor internationaal gerenommeerde fabrikan-ten. De architect is zowel werkzaam in eigen land als in Europa, de Verenigde Staten en de Arabische wereld. In 2010 publiceerde de Londense uitgeverij Thames & Hudson een omvangrijke monografie over het werk van Van Duysen, met een interessante inleiding door Marc Dubois.

Architectuur van de stilte

Met artisaanale geduld brengt Vincent Van Duysen (VVD) een oeuvre tot stand dat zich kenmerkt door een ingekeerde eenvoud. Van bij het begin van zijn carrière voelde VVD zich genooddaakt de architectuur als discipline van voren af aan te her-denken en een eigen alfabet van elementaire vormen op te bouwen. Het werk van VVD kan beschouwd worden als een niet aflatende zoektocht naar de essentie van de architectuur. De architect knoopt aan bij het idioom en bij de technische verwoorvenheden van de twintigste-eeuwse moderne beweging. Deze nieuwe eenvoud, die al te vaak verkeerdelijk gereduceerd wordt tot het minimalisme, is een complex en meerduidig fenomeen. De poëzie van de eenvoud, schrijft Francis Strauven, bouwt verder op de complexiteit die in de opdracht vervat ligt. Zij streeft naar een maximaal resultaat met een minimum aan middelen. VVD benadrukt de autonomie van de architectonische vorm en grijpt terug naar de klassieke basiscomponenten van de architectuur: het type, de geometrische ordening, de relatie van het gebouw tot de bouwplaats. Hij herdefinieert elementaire bouwonderdelen zoals het bouwvolume, de vloer, de wand en de kolom, en werkt met krachtige ruimteconcepten en eenvoudige vormen die in de fluctuatie van de opeenvolgende architectuurtrends overeind blijven. Het resultaat is een serene, verstilde architectuur, die qua sfeer en ingetogenheid aanknoopt bij het werk van Dom Hans van der Laan. Ik denk hierbij onder meer aan de abdij Roosenberg te Waasmunster.

VVD startte zijn loopbaan met kleinschalige projecten zoals verbouwingen van individuele woningen en interieurinrichtingen. Hij onderlijnt dat dit een bewuste keuze was. Als jonge architect vond hij het noodzakelijk zich eerst in te werken in de habitat en het dagelijks leven van de mensen. Om een goed interieur te ontwerpen, zo stelt hij, moet je je op de eerste plaats afvragen hoe mensen leven in hun huis. VVD: 'Door mijn vele reizen kwam ik in contact met verschillende culturen. Wat mij daarin boeide, was dat de traditionele woonvormen ontstonden zonder dogma's en regels, maar organisch groeiden vanuit de mens zelf, in harmonie met de natuur. Ik heb dat archetypische op mijn eigen manier heel consequent vertaald in een hedendaagse vormgeving. Een belangrijk aspect is de relatie van de architectuur met de natuur en het interieur. De verwevenheid van deze drie elementen is een essentieel kenmerk van mijn werk.'

Al van bij zijn eerste projecten ontwikkelde VVD een eigen 'stijl', die zich door zijn puurheid en zuiverheid onderscheidde van het eclectische postmodernisme dat in de jaren negentig opgang maakte. Denk hierbij aan de woningen *AK* te Antwerpen, *VH* te Lokeren, *V* te Brussel en de *Natan*-winkelinrichting te Brussel. Meer en meer krijgt zijn werk ook internationale waardering, wat zich vertaalt in een aantal opdrachten in het buitenland: de winkel *Sportmax* te Milaan, de inrichting van een loft te New York en een woning in Mallorca.

In wat hierna volgt zoomen we in op enkele sleutelprojecten die de uitgangspunten en de ontwerpfilosofie van VVD verduidelijken.

Kantoorgebouw Concordia

Eind jaren negentig zette VVD de stap naar grotere projecten. Het kantoorgebouw *Concordia* situeert zich op een perifeer industrieterrein te Waregem, een ongedefinieerde plaats zonder eigen identiteit. Het bestaande kantoorcomplex werd verbouwd en uitgebreid met een nieuwe vleugel. Wat meteen opvalt, zijn de drie monumentale 'lichtdozen' op het dak. Deze drie bovenvolumes ritmeren het complex en zorgen ervoor dat het daglicht onbelemmerd binnenstroomt tot in elke kantoorruimte. Als eigentijdse sheddaken – daken die de vorm hebben van zaagtanden – verwijzen zij naar het industriële karakter van het Belgische industriebedrijf en verankeren zij het gebouw in het landschap. VVD spreekt over 'een visionaire opdracht, waarbij de integratie van kunst en architectuur een belangrijke rol speelt. Het ontwerp overstijgt de louter functionele vereisten. Zo

■ Kantoorgebouw Concordia, Waregem
[© Vincent Van Duysen Architects]

■ Copyright Bookshop, Antwerpen
[© Vincent Van Duysen Architects]

is het interieur een kruising van museum en kantoorcomplex. Het gebouw werd op een heel pure, spartaanse manier vormgegeven. Er werden slechts een beperkt aantal materialen gebruikt: staal, beton en glas. Ook het grondplan is helder opgebouwd. Zo werd er gestreefd naar een maximale openheid van het landschapskantoor'.

Hoewel VVD nauwgezet een antwoord formuleert op het bouwprogramma, slaagt hij er telkens in de grenzen van een louter determinerend pragmatisme te overschrijden en zuurstof te geven aan poëzie en verbeelding. Specifieke eisen van de bouwheer werken niet beperkend. Integendeel, ze zijn het uitgangspunt voor een unieke ingreep in het project.

Opvallend is de zorg voor het detail. Het detail is voor VVD niet iets bijkomstig dat pas in de uitvoeringsfase aan bod komt. Nee, het maakt fundamenteel deel uit van het eigenlijke ontwerpproces. Het kleinste fragment moet dezelfde kracht en intensiteit bezitten als het architectonisch concept van het geheel. Het is in het detail dat men de hand van de meester herkent.

Boekhandel Copyright

De Antwerpse vestiging van de kunst- en architectuurboekhandel Copyright Bookshop maakt sinds 2001 deel uit van het ModeMuseum.

Architect en architectuurpublicist Marc Dubois schrijft dat de ruimtelijke indeling door zijn drieledige opbouw doet denken aan de Sint-Carolus Borromeuskerk te Antwerpen. De hoge middenbeuk wordt aan beide zijden geflankeerd met balkons. Twee afzonderlijke trappen brengen ons naar de tussenverdieping. Doordat de zijbeuk aan de straatzijde losgekoppeld is van de gevel, wordt een optimale lichtinval verkregen. De bezoeker ontdekt voortdurend nieuwe doorzichten. VVD verwijst hieromtrent naar de Oostenrijkse architect Adolf Loos' *Raumplan*, en omschrijft de essentiële taak van de architect als het creëren van ruimten.

Alle bouwonderdelen worden tot hun essentie herleid. Overbodige franjes worden weggelaten. Een raam is een raam, een kolom is een kolom, een wand is een wand. Het subtiele spel van deze elementen is een basisvaardigheid die de architect feilloos beheerst. De witte balken en kolommen van de centrale constructie sublimeren tot een subtiel grafisch spel van horizontale en verticale lijnen. Ook de materiaalkeuze is opmerkelijk. Zowel de vloer, de trap, de balie als de centrale monumentale 'tafel' waarop boeken worden gepresenteerd, zijn uitgevoerd met een donkerbruine Spaan-

■ Penthouse, Antwerpen
[© Vincent Van Duysen Architects]

se marmer met prachtig gevlamde tekening. Het verleent de ruimte een warme en rijkelijke uitstraling en doorbreekt het strenge karakter van de boekwinkel. Het tactiele, het voelbare is een heel belangrijk aspect van VVD's werk. Het contrasterend samenspel van marmeren bekleding en effen wit bepleisterde wanden doen denken aan de geraffineerde interieurs van Loos' woningen te Wenen. Voor VVD is heel de boekwinkel één groot meubel. Elk ornament ontbreekt; de enige 'decoratie' zijn de boeken. Zonder een beroep te doen op historische reminiscenties ademt deze hedendaagse boekwinkel de sfeer uit van een ouderwetse leeszaal. De boekwinkel is geen showroom met objecten die om aandacht schreeuwen, maar een intieme plek waar de bezoekers tot rust komen en waar de dagelijkse beslommeringen even worden vergeten. Kortom, de bibliotheek als een plaats waar men ingetogen wordt, een plek van stilte in een wereld van flitsende beelden.

Penthouse te Antwerpen

Evenals het woongebouw aan de Gentse Korenlei getuigt Van Duysens ontwerp voor een penthouse in Antwerpen van een duidelijke, eigentijdse visie op stad en geschiedenis. Het project situeert zich op een unieke locatie, met een schitterend uitzicht op de Scheldebocht en de skyline van de stad. Bij de verbouwing tot kantoorruimte bleef de voorgevel van het bestaande gebouw volledig bewaard. Interessant is vooral de uitbreiding bovenop dit vroeg twintigste-eeuwse pand: een drie verdiepingen tellend penthouse. Een constructie van staal en glas werd – verder bouwend op het grid van de bestaande betonstructuur – bovenop het dak geplaatst. Deze uitbreiding, een soort viewmaster, respecteert het ritme van de bestaande gevel zonder dat hierbij de eigen identiteit wordt verloochend. Enerzijds affirmeert het gebouw zich duidelijk in de stedelijke context door de eigentijdse materiaalkeuze. Anderzijds

respecteert het de logica en de typologie van de traditionele architectuur.

Jeugdherberg Pulcinella te Antwerpen

Een ander schoolvoorbeeld van het omgaan met een historische context is de jeugdherberg Pulcinella te Antwerpen, die in mei 2011 de deuren opende. Het ontwerp is het resultaat van een Open Oproep, uitgeschreven door Vlaams Bouwmeester Bob Van Reeth, die gewonnen werd door VVD.

De jeugdherberg grenst aan het nieuw aangelegde Bogaardeplein, in de onmiddellijke omgeving van Renaat Braems' 'politietoren' en het ModeMuseum. In overleg met het stadsbestuur werd besloten om een deel van het bouwblok, waar ooit krotten stonden, herin te richten als stedelijk plein. Het siert VVD dat hij met zijn project niet het volledige terrein in beslag heeft genomen. VVD onderlijnt dat dit plein een cruciale rol speelt binnen de ontstaansgeschiedenis van het project. De

■ Jeugdherberg Pulcinella, Antwerpen
[© Vincent Van Duysen Architects]

wisselwerking met de openbare ruimte geeft het project onmiskenbaar een extra dimensie. Ondanks de geometrische zuiverheid werpt de jeugdherberg zich niet op als een volstrekt autonoom object dat de omgeving negeert. Het gebouw schrijft zich naadloos in binnen het fijnmazig weefsel van de historische binnenstad. VVD slaagt erin de simultaneïteit van autonoom én contextueel, klassiek én modern op een heel overtuigende wijze te verwezenlijken. Het elementaire bouwvolume, dat drie verdiepingen telt, laat zich gewillig afstemmen op de maat en het repetitieve ritme van de nabijgelegen negentiende-eeuwse herenhuizen, zonder dat hierbij beroep wordt gedaan op enige stilistische imitatie. VVD onderzoekt hoe je hedendaags kunt omgaan met archetypes.

Wat onmiddellijk in het oog springt, is het strakke, monolithische karakter van de gevel. Met zijn dieper liggende verticale ramen past het gebouw perfect in het straatbeeld. Het spel van licht en donker dat verkregen wordt, doet mij zowel denken aan het werk van de Italiaanse Rationalisten als aan Dom Hans van der Laan, die al eerder werd geciteerd. Voor deze sterke gevelcompositie liet de architect zich niet alleen leiden door esthetische voorkeuren, maar ook door pragmatische aspecten. Door hun diepte zorgen de raamnissen voor de nodige schaduw en frisheid van de

kamers in de zomer en voor een grotere privacy. Achter het gesloten karakter van de buitengevel bevindt zich een opmerkelijke open sfeer. Opvallend is ook de materiaalkeuze. De acht cm dikke gevelplaten uit Chinees graniet ogen door hun frijnslag – van smalle evenwijdige groefjes voorziene gehouwen steen – als blauwe hardsteen, dé natuursteen bij uitstek in de Belgische architectuur. VVD beklemtoont het representatieve karakter van blauwe hardsteen en verwijst hierbij naar de historische monumenten in de stad. De massieve indruk wordt nog versterkt door de natuurstenen platen op de hoeken te schranken in plaats van ze uit te plaatsen in hoekverbanden onder 45°. Om budgettaire redenen werden de muren van de binnenpatio bepleisterd met een grijze cementlaag, die vrijwel dezelfde uitstraling heeft als de straatgevels.

Het streng geometrisch raster wordt aan de pleinzijde doorbroken door drie grote glaspartijen, waarachter de gemeenschappelijke zitruimtes en een dakterras schuil gaan. De Vlaamse Gemeenschap stelt voorop dat 1 % van het bouwbudget naar de integratie van een kunstwerk gaat. In overleg met VVD werd geopteerd voor een film van de Belgische kunstenaar Michel François. De voorstelling toont bewegende polystyreenbolletjes die worden geprojecteerd op het opaalglas van de raampartijen. Hierdoor ontstaat de indruk dat het hele gebouw gevuld is met korrels. Essentieel is dat de filmvertoning zichtbaar is van op het Bogaardeplein. De interactie van het kunstwerk met de buurt geeft zowel het gebouw als de stad een enorme meerwaarde. De hele omgeving wordt op deze manier betrokken bij het kunstgebeuren. VVD onderlijnt dat een gebouw nooit alleen staat. Het krijgt juist zijn identiteit door de dialoog die het aanknoopt met het plein.

Verder weet VVD een levendig interieur tot stand te brengen. Hij creëert kernachtige plekken met een opvallende transparantie. Het geborgen karakter van de buitengevels contrasteert sterk met de hoge ruimtes van de gemeenschappelijke ruimtes. De *cour anglaise* – een binnenhof op kelderniveau – trekt licht binnen in de eetzaal en in de aangrenzende ruimtes. De openheid van het interieur wordt nog vergroot door een vide tussen bar-restaurant en zithoek op de benedenverdieping. Ook op andere plaatsen van het gebouw treft men onverwachte doorzichten aan. Zo heeft men vanaf de inkombalie rechtstreeks zicht op zowel de straat als op het binnenpleintje. Volledig in aansluiting met de geest van het architectenbureau zijn de uitgezuiverde

vormgeving en het sober zwart-wit kleurenpalet. De aankleding is even helder als het architectonische concept. De wanden van de gemeenschappelijke functies – inkom, lobby en bar – werden uitgewerkt met zwarte *volkern*-platen, terwijl de eigenlijke slaapkamers en gangen volledig in het wit werden geschilderd. Ook al het meubilair is donkerkleurig, evenals de stalen lamellen van het plafond in de gemeenschappelijke delen. De vloer is een gepolierde polybeton met een neutraal grijze tint. VVD werkt zelden met kleur. Zijn visie is dat architectuur een neutraal kader moet aanreiken dat door de gebruikers zelf wordt 'ingekleurd'. In een jeugdherberg zorgen de rugzakken en toebehoren van de vakantiegangers voor de nodige visuele accenten, zonder dat er sprake is van chaos. Het vermelden waard zijn ook de details die tot in de puntjes werden verzorgd. Ik denk dan bijvoorbeeld aan de verwarmingsradiators die in de zithoeken werden omgebouwd tot zitbanken en aan de strakke lijnvoering van de verlichtingsarmaturen in de gangen van de slaapkamers.

Vincent Van Duysen. *Complete Works*, London: Thames & Hudson (een co-editie met de uitgeverijen Lannoo en Sun), 2010, 288 p.
www.vincentvandyusen.com